

„KITOS ŠEIMOS FORMOS“, ARBA BANDYMAS PRIDERINTI ŠEIMOS SĄVOKĄ PRIE ATSKIRO ASMENS SUBJEKTYVUMO

Alfonsas Vaišvila

Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto
Teisės filosofijos ir istorijos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4697
Elektroninis paštas alfonsas@mruni.eu

Pateikta 2012 m. kovo 23 d., parengta spausdinti birželio 26 d.

***Anotacija.** Straipsnyje aptariamas santuokinės šeimos ir „kitų šeimos formų“ santykis, keliamas klausimas, ar egzistuoja teisiniai pagrindai laikyti „kitas šeimos formas“ teisinėmis sąvokomis. Įrodinėjama, kad, legalizavus „kitokias šeimos formas“, santuokinė šeima ne tik netenka konstitucinės apsaugos, bet ji padaroma ir nebūtina, pertekline šeimos forma, atsi-
veria galimybė paprastesnėmis ir mažiau išlaidžiomis priemonėmis pasiekti tų pačių valsty-
bės pripažįstamų socialinių pasekmių, kurias iki šiol garantavo tik santuokinė šeima. Tai
pasmerkia santuokinę šeimą natūraliai mirčiai. „Kitų šeimos formų“ legalizavimas – tai
bandymas priderinti šeimos teisinį institutą prie kiekvieno asmens subjektyvumo ir tuo jį
panaikinti kaip intersubjektinę vertybę.*

*Kadangi šeimos sąvoka priklauso prie pagrindinių Konstitucijos sąvokų, todėl grindžia-
ma būtinybė ją apibrėžti ne Konstitucinio Teismo aiškinimu, o įstatymų leidėjo formuluo-
jamu rašytiniu tekstu.*

***Reikšminiai žodžiai:** santuokinė šeima, „kitos šeimos formos“, šeima ir partnerystė,
„natūrali šeima“, diskriminacija ir teisinio reguliavimo diferenciacija.*

Įvadas. Konstitucinis Teismas – tarp misijos ir atsakomybės

Konstitucinis Teismas yra itin svarbi demokratinės teisinės valstybės institucija. Ji – garantas, kad realiai veiks Konstitucijos ir joje įtvirtintų žmogaus teisių viršenybė, negalios joks valstybinės valdžios aktas, priešingas Konstitucijai, konkretūs įstatymai bus nuosekliai išvedami iš konstitucinio visų piliečių lygiateisiškumo principo, teisiniai santykiai nebus painiojami su neteisiningais, nebus kėsinamasi į konstitucinį valdžių atskyrimo principą, viena valdžia neplės savo kompetencijos mažindama kitų valstybės institucijų kompetenciją ir t. t.

Tačiau konkreti Konstitucinio Teismo praktika pateikia pavyzdžių, kai ši ideali tvarka toli nuo savo idealo ir kad pats Konstitucinis Teismas ne visada yra skrupulingas tos pačios Konstitucijos imperatyvų vykdytojas. 1998 m. KT pripažino mirties bausmės priešingumą Konstitucijai¹, nors mirties bausmės panaikinimas, kol egzistuoja konstitucinis visų piliečių lygiateisiškumo principas, yra ne teisinė, o etinė gailėstingumo problema, kurią gali spręsti tik tie subjektai (tauta ir parlamentas), kurie pagal Konstituciją turi teisę gailėstingauti, bet kurios neturi jokia kita valstybės institucija, taip pat ir Konstitucinis Teismas, kiek jų sprendimams privalomi teisiniai argumentai ir konstitucinis visų piliečių lygybės prieš įstatymus principas. Konstitucijos vardu pripažinęs teisę gyventi be pareigos pripažinti kitiems asmenims tokią pat teisę, KT transformavo teisę gyventi į privilegiją gyventi ir taip panaikino Konstitucijoje ribą tarp teisės ir privilegijos, nors Konstitucijos 29 straipsnis įsakmiai draudžia bet kokias privilegijas ir įtvirtina minėtą visų piliečių lygybę įstatymui, teismui ir valstybės institucijoms. 2007 m. vasario 9 d. nutarimu KT pratęsė savo paties pripažinto Konstitucijai prieštaraujančio Savivaldybių tarybų rinkimų įstatymo 34 straipsnio galiojimą², nors Konstitucijos 107 straipsnio 1 dalis nustato, kad „įstatymas arba kitas teisės aktas negali būti taikomi nuo tos dienos, kai oficialiai paskelbiamas KT sprendimas, kad atitinkamas aktas (ar jo dalis) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“³. 2004 m. gegužės 25 d. nutarimu KT Konstitucijos vardu nustatė papildomą sankciją, draudžiančią apkaltos būdu nušalintam nuo pareigų asmeniui iki gyvos galvos užimti bet kokią valstybinę tarnybą, kuriai užimti reikalaujama priesaikos³, nors Konstitucijos 86 straipsnis nustato šiurkštaus Konstitucijos pažeidimo arba priesaikos sulaužymo atveju tik vieną sankciją – asmens nušalinimą nuo pareigų (šį nutarimą EŽTT pripažino prieštaraujančiu Konvencijos I protokolo 3 straipsniui). 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarime Konstitucijos vardu legalizavęs „kitas šeimos formas“ nesant jų atsiradimo teisinio pagrindo, panaikino ribą tarp asmeninių ir teisinių šeimos santykių ir tuo sukėlė visuomenėje diskusiją, kuri palietė ne tik kai kuriuos vertybinius, bet ir grynai teisinius klausimus dėl pačios teisinės formos

-
- 1 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004.
 - 2 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 31 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 15-567.
 - 3 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 81-2903.

vaidmens teisiniams santykiams atsirasti, dėl kriterijų, skiriančių teisinius santykius nuo neteisinių, taip pat ir dėl santuokinės šeimos teisinio statuso, pripažinus, kad „kitos šeimos formos“ sukelia tas pačias teises pasekmes kaip ir santuoka.

1. „Šeima – visuomenės ir valstybės pagrindas“

Norint bet kurioje diskusijoje susikalbėti ir prieiti logikos požiūriu prie nesavavališkų išvadų, svarbu nusistatyti, nuo kokio teiginio diskusija pradėtina. O tokiu išėjimo tašku gali būti tik teiginys, dėl kurio visi sutaria. Šios diskusijos, ką laikyti konstitucine šeimos samprata, atveju tokiu fundamentaliu teiginiu, manau, turėtų būti Konstitucijos 38 straipsnio 1 dalis: „*Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas*“. Jei su tuo sutinkame ir jei bent šioje dalyje abi šalys pripažįsta Konstituciją ir jos viršenybę, tai šeima privalėsime laikyti ne bet kokį asmenų tarpusavio santykį, o tik tokį, kuris yra teisinis ir kuris bent iš principo pajėgus atlikti visuomenės ir valstybės pagrindo funkciją, t. y. pajėgia užtikrinti visuomenės fizinį tęstinumą, gyvybingumą. (Skirtingų lyčių santuokinė šeima, kuri neturi vaikų, nepaneigia šios misijos, nes ji savyje slepia tokios misijos principinę galimybę ir tai liudija, kad visuomenės fizinio tęstinumo misija yra ne konkretaus atvejo, o statistinė sąlyga.) Tam pajėgi pirmiausia tokia šeimos forma, kuri suprantama kaip vyro ir moters santykis. Vadinasi, jau vien dėl šios priežasties šeima negali būti laikomas santykis tarp tos pačios lyties asmenų, nes tai yra iš principo miręs, negyvas santykis. O negyvas negali būti gyvos visuomenės pagrindas. Tos pačios lyties asmenų bendras gyvenimas negali būti laikomas šeima dar ir dėl to, kad tokia „šeima“ būtų skiriama išimtinai patiems to santykio dalyvių interesams tenkinti. Tuo tarpu šeima, jei ji Konstitucijos laikoma „valstybės ir visuomenės pagrindu“, kartu yra ir bendrojo intereso (visuomenės fizinio pratęsimo) įgyvendinimo forma. Vadinasi, autentiškoji ir gyvastingoji šeima yra skirtingų lyčių santykio, įgyvendinančio asmeninių ir bendrųjų (visuomenės pratęsimo) interesų vienvė, juridinė forma. Būtent taip šeima ir buvo suprantama per visą tūkstantmetę Europos civilizacijos istoriją; ši civilizacija išsaugojo savo gyvybingumą tik būdama šeimos kaip šio individualumo ir socialumo darnos ir vienybės istorija.

Todėl suprantama, kodėl iki šiol Konstitucija ir Civilinis kodeksas santuoką (bažnytinę ar pasaulietinę) laiko savaime suprantamu ir vieninteliu būtinu teisiniu pagrindu šeimos santykiams atsirasti: „*Sudarę santuoką sutuoktiniai sukuria šeimos santykius kaip bendro gyvenimo pagrindą*“ (CK 3.28 str.). „*(...) santuokos liudijimas yra santuokos fakto įrodymas*“ (CK 3.23 str.). CK vieną iš didžiausių savo skyrių įvardija „*Šeimos teisė*“, kurią iš esmės sudaro tik tos teisės normos, kurios reglamentuoja registracijos (santuokos) pagrindu atsirandančius vyro ir moters santykius. Civilinis kodeksas taip pat draudžia tuoktis tos pačios lyties asmenims (3.12 str.) ir pažeisti šeimos santykiuose monogamijos principą: „*Sudaręs santuoką ir jos įstatymo nustatyta tvarka nenutraukęs, asmuo negali sudaryti kitos santuokos*“ (3.16 str.).

Apie jokių kitus šeimos kaip teisinio santykio atsiradimo juridinius pagrindus nekalba nei Konstitucija, nei Civilinis kodeksas. Atvirkščiai – Konstitucija visur kalba tik

apie santuoką ir sutuoktinius („*santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters susitarimu*“ (38 str. 2 d.), „*sutuoktinių teisės šeimoje lygios*“ (38 str. 5 d.) „*valstybė registruoja santuoką*“, „*valstybė pripažįsta bažnytinę santuokos registraciją*“ (38 str. 4 d.). Ir tai suprantama, nes šeima kaip bioteisinis santykis atsiranda tik tarp skirtingų lyčių asmenų ir teisinės registracijos pagrindu. Bet jei Konstitucinis Teismas mano, kad santuoka yra „*tik vienas iš šeimos konstitucinio instituto pagrindų šeimos santykiams kurti*“ ir kad iš santuokos pripažinimo nekyla, jog „*pagal Konstituciją nėra saugomos ir ginamos kitokios nei santuokos pagrindu sudarytos šeimos*“⁴, tai jam buvo privalu nurodyti tas „*kitokias šeimos formas*“ ir jų atsiradimo teisinius pagrindus, jei šeima laikoma teisine kategorija. O tokia ją laikyti įpareigoja Konstitucija, kiek ji, kaip minėta, yra paskelbusi šeimą visuomenės ir valstybės pagrindu ir tuo ją priskyrusi prie pagrindinių Konstitucijos sąvokų, lemiančių valstybės ir visuomenės gyvybingumą. Tačiau vietoj „*kitokių šeimos formų*“ sukonkretinimo, Konstitucinis Teismas vartoja abstrakčius terminus: „*alternatyvios šeimyninio gyvenimo formos*“, „*santykiai de facto*“, „*gyvenimas kartu*“, „*partnerystė*“, „*kitokią gyvenimo kartu formą pasirinkę asmenys*“. Tokių sąvokų ar jų analogų nevartoja Konstitucija, nes tai yra ne teisiniai, o buitinės filosofijos terminai; kai kurie iš jų išvis nėra alternatyvos santuokinei šeimai; pavyzdžiui, „*gyvenimas kartu*“, „*partnerystė*“ yra ne alternatyvos santuokinei šeimai, o pamatiniai ir būtini tos pačios santuokinės šeimos požymiai. Tokių požymių per mažai, kad juos būtų galima laikyti šeima. Šeima – tai ne bet koks „*gyvenimas kartu*“ ir ne bet kokia „*partnerystė*“ (akcinė bendrovė irgi yra partnerystė); tai specialus bioteisinis santykis, iš principo pajėgus garantuoti visuomenės fizinį ir dvasinį tęstinumą, grindžiamas abipusiu, viešai deklaruojamu ir oficialiai įforminamu įsipareigojimu, emocinio prieraišumo stabilumu arba bent oficialiu jo deklaravimu. Be to, jei norima valstybei priskirti konstitucinę pareigą globoti, saugoti ir „*kitas šeimos formas*“, tai ta valstybė turi teisę žinoti, kokios tos „*kitos formos*“ yra ir kokiais, skirtingais nei santuokos, pagrindais jos atsiranda, save pareiškia trečių asmenų suvokimui prieinamu ir bent kiek stabilu būdu; priešingu atveju

4 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 118-5564.
 Jei Konstitucinis Teismas mano, kad „Valstybinės šeimos politikos koncepcijos“ 1.6 punkto nuostatos, kiek jos įtvirtina „tik santuokos pagrindu sukurtos (...) šeimos sąvoką“, prieštarauja Konstitucijai, tai jis turėjo pasakyti, kad Konstitucijai lygiai taip pat turi prieštarauti visa Civilinio kodekso III knyga „Šeimos teisė“, kiek ji šeimos santykiais laiko tik santuokos pagrindu atsirandančius santykius. Taip pat sumaištis turėtų atsirasti tarp Civilinio kodekso minėto skyriaus „Šeimos teisė“ ir *Lietuvos Respublikos piniginių socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo* (2006.XI.21 redakcija) 2 straipsnio 12 dalies (2009.VII.17 d. redakcija), kuri šeima jau laiko ir sugyventinių santykius: „Šeima – sutuoktiniai arba bendrai gyvenantys neįregistravę santuokos piliečiai vyras ir moteris“. Ši kolizija tarp Civilinio kodekso „Šeimos teisė“ ir minėto įstatymo turėtų būti sprendžiama Civilinio kodekso naudai, nes Civilinis kodeksas kaip kodifikuotas įstatymas turi viršenybę prieš paprastą (nekodifikuotą) įstatymą. Tai yra nustatęs ir pats Civilinis kodeksas: „Jeigu yra šio kodekso ir kitų įstatymų prieštaravimų, taikomos šio kodekso normos, išskyrus atvejus, kai šis kodeksas pirmenybę suteikia kitų įstatymų normoms“ (I skyriaus, 1.3 str. 2 d.). „Bendruosius šeimos santykių teisinio reglamentavimo principus, santuokos sudarymo, jos galiojimo, nutraukimo pagrindus ir tvarką reguliuoja Civilinio kodekso trečiosios knygos normos“ (CK, Šeimos teisė, I skyrius, 3.1 str.).

Konstitucijos aiškinimas virsta Konstitucijos miglotumo gilinimu, jos kūrimu subjekto, neturinčio tam nei konstitucinės, nei įstatymo numtytos teisės.

Gal negalėdamas nurodyti tokių „kitokių šeimų formų“ ir jų atsiradimo teisinių pagrindų, KT ir buvo priverstas pernelyg sureikšminti šeimos santykių turinį ir sumažinti jų teisinę formą: esą „*Konstitucinė šeimos samprata grindžiama šeimos narių tarpusavio atsakomybe, supratimu, emociu prieraišumu, pagalba ir panašiais ryšiais bei savanorišku apsisprendimu prisiimti tam tikras teises ir pareigas, t. y. santykių turiniu, o šių santykių išraiškos forma konstitucinei šeimai esminės reikšmės neturi.*“⁵

2. Forma – pagrindinis teisės funkcionalumo požymis

Forma teisėje turi išskirtinę reikšmę, nes būtent teisinės formos pagrindu teisiniai santykiai atskiriami nuo neteisinių, asmeniniams santykiams suteikiamas oficialus viešumas, socialumas, jos pagrindu atsiranda valstybės pareiga tuos santykius saugoti ir globoti. Teisinės formos diferencijavimu kuriama ir funkcionuoja visa teisės aktų hierarchija, garantuojama tos pačios Konstitucijos viršenybė visų kitų teisės aktų atžvilgiu. Jei forma teisių reiškinių srityje išties nevaidentų esminio vaidmens, tai kaip tada galėtume tvirtinti, kad Konstitucija turi didesnę juridinę galią kitų teisės aktų atžvilgiu, nes visi teisės aktai šalia teisinės formos ir jos diferenciacijos yra ne teisės, o šiaip socialinio elgesio taisyklių aktai, kurie tarpusavyje skiriasi tik savo empiriniu turiniu (reguliavimo objektu). Tada galėtume sakyti, kad, asmens nuosavybės teisių apsaugos patikimumo laipsniui neturi esminės reikšmės, ar tos teisės saugomos įstatymu, ar ministro įsakymu. Jei menkinama teisinės formos reikšmė, tai kokių pagrindų Konstitucinis Teismas galėjo toje pačioje byloje konstatuoti, kad Seimas, patvirtinęs *Valstybinės šeimos politikos koncepciją* ne įstatymu, o nutarimu, pažeidė Konstituciją? Juk ką tik to paties Konstitucinio Teismo pasakyta, kad teisės akto forma kaip ir neturinti „esminės reikšmės“: faktiniai (neteisiniai) santykiai sukuria tas pačias teises pasekmes kaip ir santuokinė šeima (teisės aktas).

3. Šeimos ir partnerystės sutaptis ir skirtumai

Kad partnerystė būtų laikoma šeima ir reikštų kitą, savarankišką, šalia santuokos egzistuojantį teisinį pagrindą šeimai atsirasti, ji turi išsaugoti šeimai pirmiausiai iš principo būdingą gebėjimą būti visuomenės ir valstybės išlikimo, tęstinumo pagrindu ir kartu turėti teisinio santykio statusą, t. y. išsaugoti oficialumą (įregistravimą), heterogeneziškumą (lyčių skirtingumą) ir monogamiškumą, t. y. požymius, dėl kurių tokios šeimos faktas būtų prieinamas visuomenei ir jos pripažįstamas. Jei partnerystė atitiks šiuos tris formos požymius, tai santuoka ir partnerystė reikš ne tik tą patį turinį, bet ir tą pačią

5 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 118-5564.

teisinę formą, tik skirtingai įvardijamą⁶. Šie formos skirtumai jau bus ne teisiniai, o lingvistiniai ir todėl iš tiesų neturės „esminės reikšmės konstitucinei šeimos sampratai“. Bet tokiu atveju „partnerystės“ termino įvedimas šalia „santuokos“ bus tik nereikalingas esmių dauginimas ir pagal V. Okamo skustuvo principą eliminuotinas iš sistemos.

Vadinasi, abiem atvejais partnerystė, ją bandant traktuoti kaip alternatyvą santuokinei šeimai, negalės būti laikoma šeima: pirmu atveju dėl to, kad, būdama tos pačios lyties asmenų santykiu, iš principo nepajėgs atlikti Konstitucijos 38 straipsnio I dalies šeimai skirtos misijos; antruoju atveju – ji bus tik kitoks tos pačios santuokos pavadinimas (nereikalingas esmių dauginimas).

4. „Sugyventiniai“ – socialinė, bet ne teisinė kategorija

Bet jei partnerystė nėra kita šeimos forma, tai gal ja yra vadinamieji „santykiai *de facto*“ (kaip jie įvardinti minėtame Konstitucinio Teismo nutarime). Jie atitinka vieną esminį šeimos požymį – yra santykiai tarp skirtingų lyčių ir dėl to iš principo pajėgūs realizuoti Konstitucijos 38 straipsnio I dalies šeimai pavestą misiją. Bet šeima, kaip sakyta, dar yra ir teisinis santykis, vadinasi, jai dar būtinas oficialus viešumas, kuris negali atsirasti iš nieko kito, kaip tik iš teisinio fakto – viešos registracijos įstatymo nustatyta tvarka. Būtent iš šio juridinio fakto ir sprendžiama, kad asmeniniai santykiai įgijo naują socialinę kokybę – tapo viešais teisiniais šeimos santykiais, kurių dalyviai nuo to momento įgijo vienas kito atžvilgiu valstybės pripažįstamas ir ginamas teises ir pareigas. Iš šios teisinės formos jau galima spręsti ir apie patį tų santykių buvimo faktą, jų apibrėžtumą: nuo kokios konkrečios datos tie santykiai prasideda ir nuo kada atsiranda valstybei pareiga juos „saugoti, globoti“. Bet jei sugyventinių santykiai neturi juridinės formos (registracijos), tai iš ko valstybė ir kiti tretieji asmenys gali spręsti apie tokių santykių buvimą ir koku pagrindu ir nuo kada juos laikyti valstybę įpareigojančiais? Kaip atskirti vienos dienos atsitiktinius santykius nuo bent kiek stabilesnių bent psichologiškai deklaruojamų, jei visa tai tėra dviejų asmenų asmeninis reikalas ir jų psichologinė paslaptis? Kaip įrodyti, kad šeima – viešoji vertybė, jei ji neperžengia asmenų subjektyvumo ir privatumo ribų?

Konstituciniam Teismui pavertus konstitucinę šeimos sampratą individualistine, pavedus kiekvienam asmeniui savo nuožiūra spręsti, kokius santykius laikyti šeima, tuo tarsi pripažįstama, kad Konstitucija nuo to momento atsisako žymia dalimi šeimos santykių teisinio reguliavimo ir ta dalimi pereina prie šeimos instituto „privatizavimo“.

6 Civilinio kodekso XV skyrius kalba apie „Bendrą gyvenimą neįregistruvus santuokos“, bet tą „bendrą gyvenimą“ supranta kaip įregistruotą partnerystę įstatymų nustatyta tvarka (vadinasi, partnerystė – teisinė kategorija; bet kuo ji tada skiriasi nuo santuokos?). Tačiau tas pats kodeksas tokią net įregistruotą partnerystę nelaiko šeima: „Šio skyriaus normos nustato turtinius santykius tarp vyro ir moters, kurie, įregistruvę savo partnerystę įstatymų nustatyta tvarka, bendrai gyvena ne mažiau kaip vienerius metus neįregistruvę santuokos (sugyventiniai), turėdami tikslą sukurti šeimyninius santykius“ (3.229 str.). Vadinasi, partnerystė laikoma ne šeimos santykiais, o tik laikina tarpine stotimi į šeimos santykius, kuriems jau privaloma juridinė santuokos forma.

Tokia „faktinė“ arba „natūrinė (neįregistruota) šeima“ egzistuoja tik nesąmoningoje gamtoje, jos pagrindu savo rūšies fizinį tęstinumą užtikrina visos gyvūnų rūšys. Tuo tarpu civilizuotos visuomenės šeima iki šiol buvo ne tik biologinė, bet ir teisinė kategorija, kuriai teisinį ir kartu civilizacinį apibrėžtumą suteikia juridinis faktas – santuoka, kaip valstybės nustatyta šeimos sudarymo tvarka. Bet jei valstybei leidžiama reguliuoti tik vieną šeimos formą, atsirandančią santuokos pagrindu, o „kitų šeimos formų“ reguliavimas perduodamas pačių asmenų nuožiūrai, sukuriantys tas pačias teises pasekmes kaip ir santuoka, tai išeitų, kad Konstitucinis Teismas sukūrė ir Konstitucijos vardu legalizavo du šeimos modelius, pagrįstus skirtingais principais: 1) santuokinės šeimos atveju valstybė gali drausti santuokas tarp tos pačios lyties, tarp artimų giminaičių, tarp psichinių ligonių, 2) o „kitų šeimos formų“ atveju tokie draudimai jau negalioja, nes tai perduota pačių kuriamo santykio dalyvių nuožiūrai. Vadinasi, galiojant tai pačiai Konstitucijai pagal vieną šeimos sudarymo tvarką (santuoką) kraujomaiša būtų draudžiama, o pagal „kitas šeimos formas“ – leidžiama, bet abi vienodai galiojančios ir vienodai legalizuojamos tos pačios Konstitucijos. Valstybė iki šiol į šeimą žiūrėjo kaip į santykius, gebančius, iš vienos pusės, užtikrinti visuomenės tęstinumą, iš kitos – apsaugoti visuomenę nuo išsigimimo, ir todėl ją reguliavo: manė, kad dėl minėtų priežasčių klausimas, ką laikyti šeima, negali būti atiduotas vien tik subjektyviai pačių asmenų nuožiūrai. Bet jei šeima tapatinama su oficialiai nefiksuojamais ir tik šių konkrečių asmenų galvoje egzistuojančiais psichologiniais ryšiais („*tarpusavio atsakomybe, emociiniu prieraišumu, tarpusavio pagalba*“), tik jiems patiems žinomais ir reikšmingais, tai anksčiau minėti draudimai netenka prasmės, o visuomenės tęstinumas ir jos apsauga nuo biologinio išsigimimo jau nustoja buvę šeimai keliamais reikalavimais.

5. „Kitos šeimos formos“

5.1. „Kitos šeimos formos“ kaip bandymas iš principo atsisakyti krikščioniškosios tradicijos

Klausimo, kokius tarpindividinius santykius laikyti šeima, žymiu mastu perdavimas pačių asmenų individualiai nuožiūrai ir sukėlimas anksčiau minėtos teisinės ir loginės sumaišties, reiškia slaptą, bet principinį atsisakymą krikščioniškosios tradicijos, kuri santykių viešumą, monogamiškumą, heterogeneziškumą laikė ir tebelaiiko pagrindiniais ir būtiniais šeimos ženklais. Bet jei šie požymiai šeimai nebūtinai, tai „naujoji“ šeimos samprata, iš vienos pusės, ima judėti link musulmoniškosios (daugiapatystės, daugia-vyrystės legalizavimas), iš kitos – link „natūralistinės“, arba pagoniškosios, tradicijos, neturinčios aiškiai išreikštų, visiems vienodai privalomų, išoriškai fiksuojamų ir valdomų formų.

Bandymas „ištirpinti“ šeimą kiekvieno asmens subjektyvume, tai naujas mąstymo būdas absoliutinti individualistinį šeimos pradą, menkinti teisės vaidmenį, derinant šeimos santykiuose asmeninius ir viešuosius interesus, ir galiausiai – iškreipti šeimos socialinę paskirtį, toliau kelti teisinį vertybinį chaosą visuomenės sąmonėje.

5.2. „Kitos šeimos formos“ daro santuokinę šeimą neprivalomą ir dėl to nereikalingą

Pripažinus, kad „kitos šeimos formos“ sukelia tas pačias teises pasekmes kaip ir santuokinė šeima, pastaroji ne tik netenka konstitucinės apsaugos, ji pasidaroma Konstitucijos požiūriu nebeprivaloma ir dėl to nebeteisė. Santuoką jau galima laikyti tokiu pat laisvai pasirenkamu ritualo elementu, kaip ir „piršlio korimas“. Ar tokiu atveju daug atsiras norinčių važiuoti iš Vilniaus į Kauną per Rygą – rinktis sudėtingesnes, net ekonominiu požiūriu labiau išlaidžias formas, jei to paties galima siekti paprastesnėmis? Kam sudaryti santuoką, viešai įsipareigoti, saistyti save formalumais, o vėliau skiriantis dėl jų turėti įvairių nepatogumų, jei tų pačių teisiųjų pasekmių galima pasiekti šalia santuokos. Kam tada šeimos santykius skirstyti į santuokinius ir nesantuokinius, o pačius santykius – į teisinius ir neteisinius, jei ir vieni, ir kiti sukuria tas pačias valstybės pripažįstamas pasekmes, o pati valstybė vienodai įsipareigoja ir vienių, ir kitų atžvilgiu? Vadinasi, su „kitokių šeimos formų“ prilyginimu santuokinei šeimai Konstitucinis Teismas pripažino santuoką nebūtinu pagrindu šeimai atsirasti, o patį šeimos sudarymą santuokos pagrindu padarė „kitų šeimos formų“ atžvilgiu net iracionaliu, neprotingu aktu ir tuo „paskelbė“ santuokai „mirties nuosprendį“. Tai mąstymo būdas naikinti santuokinę šeimą *de facto*, nenaikinant jos *de jure*, tai ir būdas keisti Konstituciją, nekeičiant jos rašytinio teksto.

Pavesdamas šeimos sampratą žymia dalimi grynai pačių asmenų individualiai nuožūrai, KT sukūrė konstitucines prielaidas ne tik minėtai teisei sumaiščiai atsirasti, bet ir įvykdyti ištiesą destruktivią šeimos santykių revoliuciją: jis pakeitė šeimos instituto konstitucinį statusą iš valstybės reguliuojamo į žymiu mastu nereguliuojamą, iš socialinio teisinio – į labiau individualistinį, psichologinį, išorinės formos neturintį. Todėl nuo šios dienos valstybė jau neturės teisės įstatymu drausti tuoktis nei tos pačios lyties asmenims, nei artimiems giminaičiams (atšaukimas kraujomaišos draudimo), nei psichiniams ligoniams, nei daugiapatystės, nei daugiavyrstės. Sankcionuodama visus šiuos santykius kaip šeimos santykius valstybė sankcionuoja ir visas iš to išplaukiančias visuomenės biologinio ir dvasinio išsigimimo prielaidas.

5.3. Kurioziniai „kitų šeimos formų“ padariniai

Iš „kitų šeimos formų“ prilyginimo santuokinei šeimai kyla įvairių kitokių kuriozinių atvejų galimybė, nes tų „kitų formų“ statuso neapibrėžtumas leidžia joms bet kada atsirasti ir bet kada išnykti pagal reikalą: vienas iš sutuoktinių, net nenutraukęs ankstesnės santuokos, gali bet kada išeiti į kitą, jau neregistruojamą „kitokią šeimos formą“ ir kartu būti dviejų ar kelių legalių „šeimų“ narys. Atsiveria galimybė ir kitaip manipuliuoti šeimos sąvoka pagal tą patį asmeninės naudos kriterijų: jei bus norima gauti valstybės paramą šeimoms (pavyzdžiui, būstui lengvatinėmis sąlygomis įsigyti), asmenys galės deklaruoti ir „kitokią šeimos formą“, o kai vienas iš tokios „šeimos“ narių pateks į teisėsaugos akiratį, pavyzdžiui, korupcinio nusikaltimo atveju ir grės tokiai „šeimai“ turto konfiskacija, jis galės deklaruoti, kad jie nėra šeima, niekuo vienas kitam nėra įsipareigoję, nuolatinais kartu negyvena, neveda bendro ūkio ir neturi jokio bendro

turto. Visa tai legalizuojanti valstybė ir visuomenė kurs naujas papildomas teisėto savęs apgaudinėjimo, kvailinimo, asmenų savanaudiškumo skatinimo ir palengvinto atsakomybės išvengimo formas.

5.4. Motinystės ir tėvystės santykis su šeima

„Kitų šeimos formų“ įteisinimą liberalai bando grįsti tapatindami šeimos santykius su tėvystės, motinystės ar apskritai giminystės santykiais. Klausiamo, ar motina, tėvas, pasilikę vieni su vaikais, močiutė su anūku (anūkais) yra šeima? Čia giminystės santykius be jokių išlygų norima tapatinti su šeima, nutylint anksčiau minėtus pagrindinius šeimos požymius: 1) du jos atsiradimo pagrindus: a) biologinį (lyčių skirtingumą, b) sutuoktinių priklausomybę skirtingoms giminėms, 2) santuoką kaip juridinį šeimos pagrindą ir 3) šeimai keliamą tikslą – garantuoti visuomenės fizinį tęstinumą.

Konstitucija į šiuos klausimus aiškiai yra atsakiusi, šalia šeimos (santuokos) įvedusi motinystės, tėvystės ir vaikystės institutus (38 str. 2 d.). Šie keturi savarankiški institutai išsprendžia vadinamųjų „nepilnų šeimų“ problemą: motinos santykis su savo vaiku yra motinystė, tėvo su vaiku – tėvystė, t. y. giminystės santykiai, atsiradę buvusios, bet pasibaigusios šeimos pagrindu. Jei šeima laikomi ne tik gyvenimas kartu, bet ir visuomenės fizinio tęstinumo civilizuota forma, tai motinystė ir tėvystė negali būti be išlygų laikomos šeima vien dėl to, kad šeima, kaip minėta, pirmiausia pašaukta atlikti visuomenės fizinio pratęsimo misiją, kurios negali garantuoti nei motinos santykis su vaikais, nei tėvo santykis su vaikais, kiek civilizuotoje visuomenėje yra draudžiama kraujomaiša. Bet jei apibrėžiant šeimą minėta jos misija nėra imama domėn, o tik techninis požymis – bendras gyvenimas, tai šeima galima laikyti bet kurį bendrą asmenų gyvenimą, taip pat ir tos pačios lyties.

Žinoma, įstatymų leidejas gali išplėsti šeimos sąvoką. Šeimai gali būti priskirti kartu su sutuoktiniais gyvenantys jų tėvai, broliai, seserys, suaugę vaikai, įvaikiai, kiti asmenys, vedantys bendrą ūkį (apie tai daugeliu atvejų kalba ir Civilinis kodeksas). Bet toks šeimos išplėtimas, kaip minėta, galimas tuo atveju, jei visų šių asmenų bendro gyvenimo integruojantis pagrindas yra santuokinė šeima, kuri sudaro tokios šeimos branduolį, stabiliais ir viešais ryšiais telkia aplink save visus šiuos asmenis, daro juos šeima tik tiek, kiek jie susiję su sutuoktiniais kaip tos šeimos branduoliu.

5.5. Konstitucinis Teismas nepasakė iš esmės nieko naujo

Jei „kitų šeimos formų“ sąvoką, legalizuotą minėtu Konstitucinio Teismo nutarimu, vertinsime per santykį su kitais jau Lietuvoje galiojančiais teisės aktais, tai pamatysime, kad požiūris prilyginti asmeninius neteisinius santykius teisiniams šeimos santykiams – jokia naujiena. Šis požiūris, pamėgdžijant Vakarų analogus, pradėjo formuotis Lietuvoje jau prieš gerą dešimtmetį. Štai Lietuvos Respublikos piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo (2006.XI.21 redakcija) 2 straipsnio 12 dalyje (2009.VII.17 d. redakcija) sakoma: „Šeima – sutuoktiniai arba bendrai gyvenantys neįregistruavę santuokos piliečiai vyras ir moteris (...)“.

Faktiniai sugyventinių santykiai čia tiesiogiai be jokių išlygų laikomi „kitokia šeimos forma“. Civilinio kodekso 3.140 straipsnio 5 d. irgi sako: „*vaiko tėvu gali būti įrašytas ir ne sutuoktinis, o vyras, pripažįstantis save vaiko tėvu*“. Vadinasi, vaikas pagal Civilinį kodeksą gali turėti juridinį tėvą, tiek gimdamas iš santuokinių, tiek ir iš nesantuokinių santykių. Bausmių vykdymo kodeksas (2002.VI.27) suteikia kaliniui teisę į ilgalaikius pasimatymus tiek su sutuoktine (sutuoktiniu), tiek ir su sugyventine (sugyventiniu) (94 str.). Teisė į trumpalaikes išvykas iš pataisos įstaigų kaliniui šiame kodekse (105 str.) pripažįstama kaip dėl sutuoktinio, taip ir dėl sugyventinio mirties ar sunkios ligos.

Taigi, išėitų, kad KT, „atrasdamas“ Konstitucijoje ir „kitokias šeimos formas“, faktiškai nieko naujo „neatrado“, o tik bendruoju Konstitucijos lygmeniu legalizavo tai, ką Seimas specialaus teisinio reguliavimo (Bausmių vykdymo kodekso, Piniginės socialinės paramos nepasiturinčioms šeimoms ir vieniems gyvenantiems asmenims įstatymo (2006 XI.21 redakcija ir 2009.VII.17 redakcija) ir iš dalies Civilinio kodekso) lygmeniu jau seniai buvo pasakęs ir legalizavęs.

Nieko naujo Konstitucinis Teismas nepasakė ir Europos Sąjungos mastu. Jis tik pakartojo tai, ką propaguoja Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT), aiškindamas Konvencijos 8 straipsnio sąvoką „šeimos gyvenimas“. Lietuvos Konstitucinis Teismas tiesiog pasirėmė EŽTT 1979 m. birželio 13 d. sprendimu, kuriame nurodoma: „*šeimos gyvenimo samprata neapsiriboja santuokos pagrindu susiformavusiomis šeimomis ir gali apimti kitus de facto santykius. Tradicinės šeimos skatinimas ir rėmimas pats savaime yra teisėtas ir net girtinas dalykas, tačiau siekiant šio tikslo negalima imtis priemonių, kenkiančių natūraliai šeimai, nes tokios šeimos nariai naudojami Konvencijos 8 straipsnio, kuriuo reglamentuojama (...) teisė į šeimos gyvenimo gerbimą, garantijomis (...)*“.⁷

Šiuose EŽTT argumentuose atkreiptinas dėmesys į tai, kad čia šeimai apibūdinti vartojamas jau minėtas terminas „*natūrali šeima*“, kilęs iš lotyniško „*naturalis*“, reiškiančio „gamtos kūrinį“, atsirandantį žmogaus valiai nedalyvaujant. Išėitų, kad „natūrali šeima“ nėra ne tik teisinė, bet ji nėra ir kultūros kategorija, nes, nebūdama žmogaus kūrinium, nėra žmonių sąmoningų tikslų kūrinys, o atsiranda stichiškai dėl biologinio dauginimosi instinkto poveikio žmonių elgesiui. Tai duoda pagrindą manyti, jog šioje interpretacijoje šeimą norima tapatinti tik su seksualiniu gyvenimu, nes tik jis tikrai yra „gamtos sukurtas“. Tuo tarpu civilizuotoje visuomenėje nėra „*natūralių šeimų*“, o yra tik teisinės, vadinasi, „dirbtinės šeimos“, t. y. sukurtos skirtingų lyčių asmenų, sąmoningai siekiančių kartu nuolat gyventi, vienas kitą remti, gimdyti vaikus, juos kartu išlaikyti, auklėti ir taip garantuoti visuomenės tiek fizinį, tiek ir dvasinį tęstinumą – įgyvendinti asmeninių ir visuomeninių interesų vienvėgę.

Biologinio natūralizmo sureikšminimas šeimos santykiuose ir teisinio mąstymo chaotiškumas išduoda už jų besislapstantį, bet praktiniams sprendimams įtaką darantį klasikinį liberalizmą ir iš jo kylantį individualizmą, kai asmuo vis dažniau nori būti tik biologine ir dėl to grynai egoistine būtimi, ryžtingai besikratančia iš gyvenimo kartu kylančių ir viešai prisiimamų pareigų. Valstybė jam reikalinga tik tam, kad pripažintų jo

7 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra* note 4.

teises, tiksliau – privilegijas, ir kartu perimtų iš tų „teisių-privilegijų“ kylančias tokio asmens pareigas, jų vykdymą. Biologinis individas linkęs niekam neįsipareigoti, bet mano turįs teisę reikalauti, kad valstybė ir kiti asmenys jo atžvilgiu globėjiškai įsipareigotų. Sugyventiniai teisiniu požiūriu niekuo nenori vienas kitam viešai įsipareigoti, kad tai nevaržytų jų laisvės. Jei tik vienas iš jų susirgo arba pateko į keblią padėtį, dėl kurios jį reikėtų globoti, kodėl antrajam neieškoti kitos sugyventinės ar sugyventinio, nes, pasak JAV sociologo Z. Baumano, dabar „*asmeniui teikiamos galimybės pačiam valdyti savo santykius su kitais, paisant vien tik savo interesų, naudos ir malonumų: pažintys tuoj pat nutraukiamos, vos nujautus apie kylantį sunkumą, nemalonumą ar nuostolį*“⁸. Tai skatina vengti juridinių formalumų (santuokos), kaip šį dinamišką chaotiškumą varžančių. Tokios „šeimos“ santykiai nuolat pasirengę virsti motinyste arba tėvyste be valstybės trukdymų, bet su augančiais reikalavimais valstybinės globos.

Tuo siekiama toliau skatinti ne kūrybiškai aktyvų ir atsakingą asmenį, o žmogų vartotoją, garsiai reikalaujantį teisių, bet uoliai vengiantį tas teises užtikrinančių pareigų vykdymo. Tai stebima tiek asmeniniu, tiek ir tarptautiniu lygmeniu. ES fiskalinė krizė (Graikijos atvejis) rodo, kurlink juda Europa ir kur ji jau „atvyko“, propaguodama asmenų ar net ištisų tautų teisę vartoti be tam proporcingos pareigos pačiam susikurti atitinkamos apimties vartojamąjį gėrį. Ar ne tokio individo naudai Europos Žmogaus Teisių Teismas linkęs aiškinti Konvenciją, o Konstitucinis Teismas – Lietuvos Respublikos Konstituciją? Kadangi to negalima tiesiogiai išvesti nei iš Konvencijos, nei iš Konstitucijos teksto, tai imamasi pernelyg išplėstai aiškinti šių teisinių dokumentų norminio teksto prasmę, kad būtų galima jų pagrindines sąvokas priderinti prie atskiro asmens subjektyvizmo ir taip iškreipti šių sąvokų teisinę prasmę. Teisė, kuri siekia prisitaikyti prie kiekvieno asmens subjektyvumo, nustoja būti teise. Mūsų bajorai XVII–XVIII a. yra bandę *liberum veto* teisės pagrindu kurti tvarką, priderintą prie kiekvieno bajoro interesų, todėl gyveno nuolatinės suirutės ir savivalės sąlygomis. Jų liūdnai pasibaigusį „patyrimą“ naujomis istorijos sąlygomis siekia pakartoti EŽTT ir Lietuvos Konstitucinis Teismas, šį kartą derindami prie kiekvieno asmens subjektyvumo vieną iš fundamentalių socialinio gyvenimo sąvokų – „šeimos gyvenimą“. Tai, kad žmogaus esmę sudaro jo subjektyvumas, nekelia abejonės. Bet teisė, taip pat ir šeima – tai ne bet koks asmens subjektyvumas, o sunormintas, vadinasi, „subendravardiklintas“, racionalių visuomenės gyvenimo tikslų valdomas ir dėl to socializuotas – bendrai gerovei palenktas.

6. Nuo civilizuoatų šeimos santykių prie natūralistinių

Tendencija painioti asmeninius sugyventinių santykius su teisiniais šeimos santykiais gyva jau ne vieną dešimtmetį daugelyje Europos Sąjungos valstybių. Būtinybę legalizuoti šią tendenciją bandoma grįsti augančiu tendencijos mastu, t. y. skaičiumi vaikų, gimstančių iš nesantuokinių santykių. Vakarų šalyse su pirmaujančia Švedija tokių vaikų skaičius nuo 1975 m. iki 2010 m. padidėjo nuo 32,8 iki 54,1%⁹. Kanadoje

8 Bauman, Z. *Individualizirovanoe obschestvo*. Pervod c anglijskovo. Moskva: «Logos», 2005, s. 198.

9 Bolzanė, G. Lietuvoje ne santuokoje gimsta kas trečias, kitur Europoje – jau pusė kūdikių. *Veidas*. 2011. XI.7, Nr. 45: 44–45.

nuo 1960 ir 2000 metų skaičius vaikų, gimusių ne santuokoje, išaugo nuo 4 iki 31%, Anglijoje – nuo 5 iki 38, Prancūzijoje – nuo 6 iki 36 %. Jungtinėse Amerikos Valstijose vaikų, gimusių santuokoje, sumažėjo nuo 4 mln. (1960) iki 2,7 mln. (1996 m.)¹⁰. Kai kam kelia susirūpinimą, kad šioje srityje Lietuva smarkiai „atsilieka“: 1955 m. Lietuvoje ne santuokoje gimė tik 9,7% tokių vaikų, o 1989 m. tas skaičius net buvo sumažėjęs – 6,7%. Bet štai atgavus Nepriklausomybę su individualizmo ideologijos aktyvėjimu ir orientacija į Vakarų gyvenimo būdą, ši tendencija auga vos ne geometrine progresija: 2000 m. Lietuvoje gimė 22,6%, o 2010 m. – 28,7% tokių vaikų¹¹. Be to, pasak doc. G. Purvaneckienės, Europos valstybėse senbuvėse į „šeimos“ statusą pretenduoja vis didėjantis skaičius tokių porų, kurios neveda bendro ūkio, gyvena atskirai (vienas Švedijoje, kitas – Danijoje), o susitinka tik savaitgaliais, nes nė vienas nenori keisti savo gyvenamosios vietos, darbo, palikti draugų ir artimųjų¹². Tokie „nuotoliniai“ santykiai, kurie vargu ar turi kokią nors kitokią nei seksualinių poreikių tenkinimo prasmę, irgi vadinami „kita šeimos forma“, siekiant prestižiniu „šeimos“ terminu užslėpti neprestižinius santykius, naujomis istorijos sąlygomis patvirtinant antikinį platonizmą: ne daiktai kuria vardus, o vardai – daiktus: užtenka bet kokius asmenų santykius pavadinti „šeima“, kad jie tuoj pat tokiais ir taptų.

Šios liberalizmo dvasios yra paveikti ir dauguma autorių, rašančių šiuolaikinės šeimos klausimais. Todėl jų raštuose vyrauja aprašomoji, vertybiškai neutrali pozityvistinė metodologija, kuri tuos santykius tik aprašo kaip techninius, tarsi neturinčius savyje jokio vertybinio turinio ir nesukeliančius jokių socialinių padarinių. Manoma, kad sociologinių tyrimų tikslas ne tuos santykius pažinti, analizuoti, vertinti, prognozuoti jų padarinius, o tik aprašyti išorines jų reiškimosi formas. Mat tie santykiai atiduoti asmenų subjektyviai nuožiūrai, privatumo sferai, kurios nevalia kam nors peržengti ir todėl negali būti vertinami jokių intersubjektiniu kriterijumi. Į panašią metodologiją orientuojasi ir EŽTT, ir Lietuvos Konstitucinis Teismas, kuriems svarbu šią tendenciją legalizuoti Konvencijos ir Konstitucijos lygmeniu, o ne imtis atsakomybės dėl jų socialinių padarinių¹³.

10 Bjukenen, P. D. *Smert zapada*. Pervod c anglijskovo. Moskva: Izdatelstvo akt, 2003, p. 272, 274.

11 Bolzanė, G., *supra* note 9.

12 *Ibid.*

13 Anglų ministras pirmininkas Davidas Cameronas, komentuodamas Londoną 2011 m. nusiaubusias daugiausia paauglių riaušes, viena iš to priežasčių nurodė „šeimos eroziją“. Išverstas į normalią kalbą šis terminas reikštų santuokinės šeimos griūtį. Dėl šeimos kaip nuolatinių santykių ignoravimo ir skatinimo jauni žmonės negauna stabilių, nuolatinių gyvenimu formuojamų moralinių nuostatų, vidinio saugumo, vertybių supratimo ir jų gerbimo įgūdžių. Santuokinė šeima, o ne laikini, vienas kitam niekuo neįpareigojami santykiai, yra ta dvasinė oazė, kurioje auga žmogiškumo, socialumo vertybės ir kurios per šeimą transformuojasi į jauno žmogaus socialinę laikyseną. Laikinių santykių atstumtieji, anksti į gatvę, į savarankišką gyvenimą išstumti vaikai, tėvų nepalaikomi, neorientuojami ir dėl to sunkiai jame savo vietą randantys, tą gyvenimą priima kaip jiems svetimą, pavojingą, nuo jo ginantis, „išsijungia“ destruktivus savisaugos instinktas. Todėl kalbos apie „kitas šeimos formas“, apie tų formų legalizavimą konvencijų, konstitucijų vardu be ryšio su tų „formų“ socialiniais padariniais, tai pasyvus pasidavimas likimo tėkmei, pakartojimas mūsų bajorus prazudžiusio principo: *fato regimur* (esame likimo valdomi).

6.1. Kontraceptika ir socialinė valstybė daro moterį pagrindine „kitų šeimos formų“ šalininke ir propaguotoja

Ši vertybinė, teisinė sumaištis pirmiausia susijusi su moterų padėtimi lyčių santykiuose, besikeičiančia dėl mokslo ir technikos pažangos. Dėl kontraceptinių priemonių atsiradimo moterys jaučia didesnę saugumą ir dėl to jos sutinka gyventi be santuokos, be oficialaus įsipareigojimo vienas kitam, be didesnio santykių stabilumo. Anksčiau visų „palaidų“ lytinių santykių pasekmės pirmiausia gulė ant moters pečių ir tai lėmė, kad santuokine šeima pirmiausia buvo suinteresuotos moterys; santuokinė šeima labiau tarnavo moters ir jos vaikų interesų apsaugai. Dabar padėtis iš esmės keičiasi: moterys, iš vienos pusės, gali išvengti nėštumo, o, antra, gimus vaikui, jo išlaikymą ar net ir auklėjimą galima iš dalies ar visiškai perkelti valstybei, pasiskelbusiai „socialine“ arba „visuotinės gerovės“ valstybe, vaiko teisių gynėja ir sistemingų labdarų dalintoja („gyvybės langelis“, vaikų namai, socialinis būstas, valstybės išmokos). Tai lemia, kad vaikai, kurių visas išlaikymas ir auklėjimas anksčiau priklausė šeimai ir kurių saugumui, gerovei turėjo tarnauti šeimos stabilumas, dabar atsiranda galimybės visų šių pareigų išvengti arba ženkliai palengvinti jų vykdymą. Ir tai sumažina šeimos stabilumo reikšmę motinos ir jos vaikų gerovei užtikrinti.

Todėl santuoka moteriai šiuo požiūriu didesnio saugumo lyg ir neduoda. Svarbu pats gyvenimas kartu (kad ir trumpalaikis) kiek jis pirmiausia yra seksualinis gyvenimas, o kontraceptika leidžia apsaugoti nuo nepageidaujamų pasekmių, kurios iki tol, kaip minėta, pirmiausia užgriūdavo moterį, kaip vaikų gimdytoją, jų maitintoją ir auklėtoją. Dabar nuo visų tų pareigų moteris gali išsilaisvinti net ir tuo atveju, kai ją vyras palieka, nes visas tas pareigas galima perkelti valstybei. Tai radikalai pakeitė moters elgesį, jos vertybines, moralines nuostatas: moteris ką tik aktyviai reikalavusi santuokos ir palaikiusi su tuo susijusią moralę, dabar gali priimti vyrą ir be santuokos (taip net ir patogiau, nes bet kada galima išsivaikščioti be jokių formalumų ir bylinėjimosi); valstybė dabar nereikalinga kuriant sugyventinių santykius, bet ji itin reikalingą dorojantis su tokių santykių pasekmėmis. Tai leidžia tradiciniuose santykiuose elgtis netradiciškai, vadovaujantis tik momento interesais ir potraukiais.

Į tai neatsižvelgus būtų sunku suprasti, kodėl tiek daug moterų yra „kitų šeimos formų“ šalininkų ir gynėjų, arba netradiciškai mąstančių apie tradicinius santykius.

7. Dabartinis ekonominis gyvenimas ir prieš, ir už santuokinę šeimą

„Kitų šeimos formų“ poreikį, žinoma, skatina ne tik individualizmo ideologija, ne tik kontraceptika ar plati valstybės socialinė politika, bet ir nūdienos socialinio ekonominio gyvenimo specifika, susijusi su to gyvenimo dinamiškumu, netikrumu, „sienų atvirumu“, darbo santykių nestabilumu. Žmonės vis dažniau juda pagal kapitalo ir darbo vietų judėjimo kryptį ir tai nepadeda tarpusavio santykių stabilumui. Vis dažniau vengiama susisaistyti bent kiek stabilesniais santykiais, kurių reikalauja santuoka, nes gal vienam iš sutuoktinių teks ilgai ieškoti darbo toli nuo gyvenamosios vietos arba net

svetur, gal ir visam laikui. Todėl geriau, kai laikinai sueinama ir bet kada besimezgantys santykiai gali būti nutraukiami be jokių formalumų ir laiko gaišaties. Judantis gyvenimo būdas ima viršų prieš buvusį agrarinės ir industrinės kultūrų determinuotą gyvenimo būdą, sėslesnį, stabilesnį ir apibrėžtesnį. Dabartinis ekonominio gyvenimo nestabilumas, galimybių netikrumas, ateities neaiškumas neskatina jaunus žmones orientuoti savo tarpusavio santykius į tolesnę ir stabilesnę ateitį, kuri dažnai neprognozuojama. Vis dažniau gyvenant šia diena, vengiama bet kokių oficialių formalių, ilgalaikių įsipareigojimų vienas kitam, kaip trukdžių kurti „kitas šeimos formas“ kitoje vietoje ir kitu laiku. Todėl santuokinė šeima labiau priimtina tiems, kurie turi santykinai stabilesnę gyvenamąją vietą, darbą, atlyginimą arba net stabilesnę psichiką.

Tai patvirtina bendrą gyvenimo dėsni, kai istoriškai atsiradusios žmonių bendro gyvenimo formos (šiuo atveju santuoka), kurios dėl gamybos ir gyvenamosios vietos stabilumo iki šiol galiojo visuotinai, vėliau ima galioti žymiai siauresne apimtimi. „Kitos šeimos formos“ yra labiau laikinų santykių formos, tenkinančios tam tikrus, pirmiausia biologinius poreikius, ir todėl tik kai kuriais požymiais primenančios šeimos santykius. Čia galbūt tiksliau būtų kalbėti ne apie „kitas šeimos formas“, o apie šeimos kaip teisinio instituto nykimą, jo galiojimo sferos siaurėjimą, nes „kitokios šeimos formomis“ tėra tik šeimos imitavimas, kai tiems santykiams įvardinti neturima kitokio prestižinio termino kaip „šeima“.

Tai objektyvi tendencija, bet ja Vakarų visuomenės nestiprina savo saugumo ir atsparumo tautų ir rasų varžytinėse. Į Vakarų visuomenės sparčiai veržiasi kitas, musulmoniškas pasaulis su aiškiai apibrėžtų formų šeima, su jos žymiai stabilesnėmis tradicijomis, vaikų gausa, kuriam Europos visuomenės yra plačiai atsivėrusios savo tolerancija, „atvirų durų“ politika, meilę vaikams vis dažniau keičiančios į meilę šunims ar kitiems gyvūnams. Spartus kitos kultūros žmonių skaičiaus augimas demokratinėse Europos valstybėse, kur valdžios išrinkimas priklauso nuo rinkėjų balsų kiekybinės persvaros, tikriausiai nesunku prognozuoti į kieno rankas ateityje gali pereiti Vakarų istorijos vairas.

7.1. Santuokoje gyvenančių šeimų rėmimo koncepcija

Jei Konstitucinis Teismas mano, kad Seimo patvirtinta *Valstybinė šeimos politikos koncepcija* prieštarauja Konstitucijai tik dėl to, kad „koncepcija“ į šeimos sąvoką neįtraukė „kitų šeimos formų“, tai Seimas turi dvi teises-alternatyvas: 1) nesivelti į šią šeimos sampratos diskusiją, o pasakyti, ką jis šioje srityje laiko prioritetu ir kad reguliuoja tik tą šeimos formą, kuri yra teisinė, t. y. atsiranda santuokos ar registracijos įstatymų nustatyta tvarka pagrindu; 2) atitinkamai pakeisti Konstituciją, kur vienareikšmiškai būtų pasakoma, kas laikytina šeima.

Pasirinkus pirmąją alternatyvą, Seimas turi teisę *Valstybinę šeimos politikos koncepciją* pervardinti į *Santuokoje gyvenančių šeimų rėmimo koncepciją*. Jei kas tai laikys diskriminaciniu žingsniu, tas diskriminaciniu turės laikyti bet kurį diferencijuotą teisinį reguliavimą, taip pat ir Konstitucijos 41 straipsnio 3 dalį, kiek ji garantuoja gerai besimokantiems piliečiams nemokamą mokymąsi valstybinėse aukštosiose mokyklose. Tai

diferencijuotas teisinis reguliavimas, kuris subjektinių teisių įsigijimą sieja su atitinkamų pareigų įvykdymu: kas nori įgyti teisę į nemokamą mokymąsi, į santuokoje gyvenančioms šeimoms teikiamą valstybės paramą, tas turi įvykdyti pareigą „gerai mokytis“, sudaryti santuoką. Šios sąvokos visiems asmenims vienodai atviros. Vadinasi, kas atsisako gerai mokytis, sudaryti santuoką, tas savanoriškai atsisako ir tų teisių, kurios išplaukia iš nurodytų pareigų vykdymo.

Diskriminacija būtų tik tuo atveju, jei valstybė uždraustų kuriam nors asmeniui gerai mokytis ar norinčiam tuoktis – sudaryti santuoką. Konstitucinis lygiateisiškumo principas reikalauja lygius traktuoti lygiai, o nelygius – nelygiai. Žmonių teisinės lygybės ar nelygybės vienintelis teisėtas pagrindas – pareigų vykdymas: lygiateisiai subjektinės teisės požiūriu yra tik tas pačias pareigas vykdančias asmenys. Priešingu atveju būtų nelygių lygus traktavimas ir dėl to priešingas Konstitucijai. Būtent šitaip šį klausimą traktavo ir Vengrijos konstitucinis teismas savo 2008.XII.15 nutarime: „*Platus santuokiniams suteiktų teisių ir pareigų spektras neturėtų būti prieinamas tiems asmenims, kurie turi teisę tuoktis (sudaryti santuoką), tačiau nusprendė šia teise nepasinaudoti. Siekiant išsaugoti konstitucinę santuokos apsaugą, partneriai, kurie sąmoningai nesiirenka santuokos, neturėtų naudotis to paties lygmens apsauga, kaip santuokos atveju.*“¹⁴

Iš asmeninių neteisinių santykių gimstantys vaikai gali būti valstybės remiami, bet ne pagal šeimų rėmimo, o pagal bendrą socialinės paramos programą, kuri savo dydžiu gali ir nebūti lygi šeimų rėmimo programai. Tai išplaukia iš valstybės pastangų apsaugoti santuokinę šeimą kaip prioritetinę vertybę. Vadinasi, jei Seimas rinksis pirmąją alternatyvą ir sieks stiprinti santuokinę šeimą kaip valstybės ir visuomenės pagrindą, jis privalės aiškiai konstatuoti prioritetus, juos sieti su santuokoje gyvenančiomis šeimomis, minėtą šeimos koncepciją plėtoti kaip *Santuokoje gyvenančių šeimų rėmimo koncepciją*, o motinystę, tėvystę ir vaikystę remti pagal bendrą socialinės politikos programą.

8. Būtinybė pagrindines Konstitucijos sąvokas apibrėžti rašytiniu tekstu

Jei Seimas rinksis antrąją alternatyvą (o šiuo metu jis, atrodo, taip ir apsisprendžia), tai jam teks priimti atitinkamą konstitucinę pataisą: šeima laikyti laisvanorišką vyro ir moters sąjungą, sudaromą santuokos pagrindu, ir taip pašalinti Konstitucinio Teismo minėto nutarimo sukeltą teisinę sumaištį dėl šeimos sąvokos. Tokio apibrėžimo būtinybė išplaukia iš to fakto, kad Konstitucija šeimą laiko valstybės ir visuomenės pagrindu. Tai reiškia, kad ją priskiria prie pagrindinių Konstitucijos sąvokų. Konstitucija mini santuoką, kaip vienintelį šeimos juridinį pagrindą, bet nemini „kitų šeimos formų“ ir jų atsiradimo juridinių pagrindų, vadinasi, jų nereguliuoja. O tai ženklas, kad jų nelaiko svarbiomis. O „nesvarbūs santykiai“ negali būti tokių svarbių vertybių, kaip valstybė ir visuomenė, pagrindas.

14 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas, *supra* note 4.

Pripažinus šeimą viena iš pagrindinių Konstitucijos sąvokų, jos turinys jau turėtų būti nustatomas ne Konstitucinio Teismo aiškinimu, o vienareikšmišku rašytiniu tekstu, formuluojamu parlamento kaip aukščiausios valstybinės institucijos, specialiai tam tautos įgaliotos, nes nuo pagrindinių Konstitucijos sąvokų vertybinio apibrėžtumo, aiškumo priklauso ne tik pačios Konstitucijos, bet ir iš jos išplaukiančios visos teisinės sistemos apibrėžtumas, aiškumas ir galiausiai jos demokratiškumas: visuomenė tada įgyja galimybę aiškiai susivokti, kokias iš tiesų vertybes Konstitucija skelbia ir gina.

Tai svarbu ir Konstitucinio Teismo kontrolės požiūriu. Teisinėje valstybėje nėra nė vienos valstybinės institucijos, kuri būtų šalia kontrolės. Parlamento kaip aukščiausios valstybinės institucijos veiklos konstitucinę kontrolę vykdo Konstitucinis Teismas. O kas gali kontroliuoti Konstitucinį Teismą, jei nėra jo veiklos institucinės kontrolės? Kuria prasme Konstituciniam Teismui turėtų galioti Konstitucijos nuostata: „valdžios galias riboja Konstitucija“ (5 str. 2 d.)? Kiek realiai ji gali riboti Konstitucinio Teismo galias, jei apie tai, kokiam elgesiui ji įpareigoja, sprendžia pats Konstitucinis Teismas? „Savęs apsiribojimo“ koncepcijos metodologinių galimybių neefektyvumas seniai įrodytas.

Nesant Konstitucinį Teismą kontroliuojančios institucijos, rašytinis pagrindinių Konstitucijos sąvokų tekstas ir imperatyvas jo laikytis lieka kol kas vienintele išorine Konstitucinio Teismo galių ribojimo priemone. Tačiau ir jos ribojančią galią Konstitucinis Teismas gali susilpninti, kol jis turi abejotiną teisę tvirtinti, kad „*Konstitucijos negalima skaityti pažodžiui*“, t. y. pasilieka sau teisę spręsti, kada skaityti „Konstituciją pažodžiui“, o kada „nepažodžiui“. Todėl rašytinio teksto žymesnis ignoravimas, net ir teisinantis sisteminiu aiškinimu, slepia galimybę savintis Konstituciją neturint tam tiesioginių įgaliojimų. Su rašytinio teisės normų teksto reikšmės iškėlimu susijęs istorijoje perėjimas nuo paprotinės teisės prie rašytinės. Romoje plebėjai, siekdami apriboti teismų vykdomą nevienodą paprotinės teisės aiškinimą, reikalavo, kad teismai, sprenddami bylas, vadovautųsi ne paprotine teise, neturinčia aiškių išraiškos formų ir pasiduodančia laisvam teismų aiškinimui, o rašytiniais įstatymais¹⁵, kurių tekstas varžytų taikomų įstatymų aiškinimo laisvę ir tuo ribotų teismų valdžią, kurtų prielaidas daugiau ar mažiau vienodai įstatymus suprasti ir juos taikyti.

Priešingu atveju formuojasi situacija, kai visos valstybės institucijos kontroliuojamos, išskyrus Konstitucinį Teismą. Garantijos, kad Konstitucijos aiškinimas nevirs Konstitucijos kontrabandiniu kūrimu, išnyksta. Jungtinėse Amerikos Valstijose dėl tos pačios priežasties Aukščiausiasis Teismas, o ne tauta, ne kongresas tapo pagrindiniu „kultūrinės revoliucijos“ ir šalies dekristianizacijos vykdytoju; ši tendencija įvardijama kaip „teismo diktatas“, „teisminė valdžios uzurpacija“¹⁶, Europoje – kaip parlamentinio valdymo keitimas „teismų valdymu“¹⁷. Tuo norima pasakyti, kad formaliai pripažįstamas valdžių atskyrimo principas *de facto* paliekamas paties Konstitucinio Teismo nuo-

15 Vėlyvis, S.; Jonaitis, M. *XII lentelių įstatymai ir jų komentarai*. Vilnius: Teisinės informacijos institutas, 2007, p. 9.

16 Quirk, W. J.; Bridwell, R. R. *Judicial Dictatorship*. New Brunswick, N. J: Transaction Publishers, 1995.

17 Stone-Sweet, A. *Governing With Judges: Constitutional Politics in Europa*. Oxford University Press, 2000.

žiūrai, iš naujo atgaivinant kontroliuojančių galių menkai turinčią „savęs apribojimo“ koncepciją.

Išvados

1. Lietuvos Konstituciniam Teismui 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimu pripažinus, kad Konstitucija saugo ne tik santuokinę šeimą, bet ir „kitas šeimos formas“, sukėlė diskusiją, ar iš tiesų Konstitucija legalizuoja „kitas šeimos formas“ ir ar jos gali būti laikomos teisinėmis, tuo labiau konstitucinėmis kategorijomis?

2. Kadangi Konstitucija šeimą laiko valstybės ir visuomenės pagrindu, tai šeima galima laikyti tik tokius asmenų tarpusavio santykius, kurie pajėgia iš principo garantuoti fizinį visuomenės tęstinumą ir kartu yra teisiniai santykiai (turi viešą valstybinę registraciją). Vien dėl šios priežasties šeima negali būti laikomas tos pačios lyties asmenų santykis, kiek tai yra visuomenės tęstinumo požiūriu iš principo miręs, negyvas santykis. O negyvas negali būti gyvos visuomenės tęstinumo pagrindas.

3. Kad partnerystė būtų laikoma šeima ir turėtų kitą, savarankišką, šalia santuokos egzistuojantį savo buvimo teisinį pagrindą, ji turėtų išsaugoti šeimai iš principo būdingą gebėjimą garantuoti visuomenės fizinį tęstinumą (heterogeneziškumą) ir turėti teisinio santykio statusui būdingą oficialumą (registraciją įstatymo nustatyta tvarka). Jei partnerystė šiuos požymius atitiks, tai ji ne tik savo turiniu, bet ir teisine forma reikš tą patį, ką ir santuoka, ir todėl „partnerystės“ termino įvedimas tebus tik nereikalingas esmių dauginimas ir pagal V. Okamo „skustuvą“ eliminuotinas iš teisinės sistemos.

4. Sugyventinių santykiai, nors iš principo ir pajėgūs būti visuomenės fizinio tęstinumo pagrindu, nėra teisiniai santykiai, nes neturi išorinės oficialios formos, iš kurios valstybė ir kiti tretieji asmenys galėtų spręsti apie patį tokių santykių buvimą, taip pat ir nuo kada jie prasideda, nuo kada valstybei atsiranda pareiga juos globoti ir saugoti. Sugyventinių santykiai yra grynai asmeniniai, kurių valstybė nereguliuoja, o jų nereguliuodama negali jų atžvilgiu ir įsipareigoti. To santykio dalyviai, atsisakydami pareigos savo santykius registruoti, sąmoningai atleidžia valstybę nuo pareigos jų santykius pripažinti, globoti.

5. „Kitų šeimos formų“ prilyginimas santuokinei šeimai pasekmių srityje daro santuoką nebūtiną ir tuo skelbia jai „mirties nuosprendį“, nes jei „kitomis šeimos formomis“ galima pasiekti tų pačių teisinių pasekmių kaip ir santuoka, tai kas naudosis sudėtingesnėmis priemonėmis, jei tą patį tikslą galima pasiekti paprastesnėmis.

6. Šeima laikoma valstybės ir visuomenės pagrindu, tuo ji priskiriama prie pagrindinių, svarbiausių Konstitucijos sąvokų. Todėl jos turinys nustatomas ne Konstitucinio Teismo aiškinimu, o rašytiniu tekstu, formuluojamu aukščiausios valstybinės valdžios institucijos (parlamento). Rašytinis tekstas yra tam tikras garantas, kad, aiškindamas pagrindines Konstitucijos sąvokas, KT nepamirš Konstitucijos, jos aiškinimo nepavers Konstitucijos kūrimu. „Valdžios galias riboja Konstitucija“ (taip pat ir Konstitucinio Teismo) tik tuo atveju, jei Konstitucijos pagrindinės sąvokos apibrėžiamos daugiau ar mažiau aiškiu rašytiniu tekstu ir saistomos imperatyvu pirmumą teikti rašytiniam teks-

tui. Priešingu atveju turėsime situaciją, kai visos valstybės institucijos yra kontroliuojamos, išskyrus Konstitucinį Teismą. JAV tai įvardijama „teismo diktatu“, „teismine valdžios uzurpacija“, Europoje – parlamentinio valdymo keitimu „teismų valdymu“.

7. Teisė, kuri siekia prisitaikyti prie kiekvieno asmens subjektyvumo, nustoja būti teisė. Mūsų bajorai XVII–XVIII a. jau yra bandę *liberum veto* teisės pagrindu kurti tvarką, priderintą prie kiekvieno bajoro interesų, todėl gyveno nuolatinės suirutės ir savivalės sąlygomis. Jų liūdnei pasibaigusį „patyrimą“ šiandien naujomis istorijos sąlygomis siekia pakartoti EŽTT ir Lietuvos Konstitucinis Teismas, šį kartą derindami prie atskiro asmens subjektyvumo vieną iš fundamentalių socialinio gyvenimo sąvokų – „šeimos gyvenimą“.

Literatūra

- Bauman, Z. *Individualizirovanoe obschestvo*. Pervod c anglijskovo. Moskva: «Logos», 2005.
- Bjukenen, P. D. *Smert zapada*. Pervod c anglijskovo. Moskva: Izdatelstvo akt, 2003.
- Bolzanė, G. Lietuvoje ne santuokoje gimsta kas trečias, kitur Europoje – jau pusė kūdikių. *Veidas*. 2011, Nr. 45.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas „Dėl Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės“. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 109-3004.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2004 m. gegužės 25 d. nutarimas „Dėl Respublikos Prezidento rinkimų įstatymo“. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 81-2903.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2007 m. sausio 31 d. sprendimas. *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 15-567.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas „Dėl Valsitybinės šeimos politikos koncepcijos“. *Valstybės žinios*. 2011, Nr. 118-5564.
- Quirk, W. J.; Bridwell, R. R. *Judicial Dictatorship*. New Brunswick, N. J: Transaction Publishers, 1995.
- Stone-Sweet, A. *Governing With Judges: Constitutional Politics in Europa*. Oxford University Press, 2000.
- Vėlyvis, S.; Jonaitis, M. *XII lentelių įstatymai ir jų komentaras*. Vilnius: Teisinės informacijos institutas, 2007.

“OTHER FORMS OF FAMILY“, OR AN ATTEMPT TO TAILOR THE NOTION OF FAMILY TO AN INDIVIDUAL’S SUBJECTIVITY

Alfonsas Vaišvila

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *When Constitutional Court of the Republic of Lithuania in its 28 November 2011 decision of 28 November 2011 admitted that constitutional protection is not limited to a matrimonial family, but covers „another forms of family“, the discussion was triggered: does*

the Constitution legalize „other forms of family“ and should these „other forms of family“ be deemed as legal ones, or even more, as constitutional categories?

Since the Constitution recognizes family as the basis of the state and of society, the notion of a family should be reserved to covering only those interpersonal relations which are capable to ensure physical continuity of a society and in the same time are legal (i.e. have official public registration). This alone is a sufficient reason to state that relations of persons of the same gender couldn't be deemed as family in so far as these are non-productive relations in the terms of the continuity of the society. Non-productivity cannot be the basis for continuity of a living society.

For a partnership to be deemed as a family and to have an independent, alongside family legal basis it should preserve some features attributive to a family: it should ensure physical continuity of a society (heterogeneity) and hold formal nature as a legal relationship (the requirement of registration in accordance to procedures established by law). Since a partnership meets these requirements, the meaning of it becomes similar to matrimony not only in its substance, but in its legal form as well. The introduction of the notion of “partnership” would be just another useless multiplication of essences and thus subject to elimination from the legal system in accordance to W. Ockham's “razor's principle”.

Though relations of cohabitants are capable to ensure physical continuity of a society, they are not legal relations since they lack external formality, which is necessary for the state and other third parties to recognize the existence of such relations as well as the moment of their actualization, the moment from which the state's obligation to protect and care for such relations begins. The relations of cohabitants are purely personal; they are not subject to states regulation. The parties of such relations consciously relieve the state of obligation to recognize and protect their relations by renouncing their obligation to register their relations.

The equation of „other forms of family“ to matrimonial family in terms of consequences makes matrimony unnecessary and proclaims “death sentence” for it: if the same legal consequences could be reached by using “other forms of family” why should one use matrimonial family as it is a more complicated device.

Recognition of a family as the basis of the state and of society brings it among fundamental Constitutional notions. Thus its content shall be determined not by interpretations of Constitutional Court, but by the statutory text, which is deliberated by the highest state's authority institution (Parliament). The statutory text is some kind of guarantee that the Constitutional Court will not put itself above the Constitution and will not make interpretation of the Constitution into the creation of the Constitution. The imperative “the powers of authority are limited by the Constitution” (including the powers of the Constitutional Court) is fulfilled only if fundamental constitutional notions are described by a more or less clear text and are subject to the principle of this text's priority. In contrary, it would lead to the situation, where all authority institutions are bound, except the Constitutional Court. In the USA it is called “Judicial Dictatorship”, “Judicial Usurpation”, in Europe – the shifting of right to rule from parliament to judiciary.

Keywords: *matrimonial family, „other forms of family“, family and partnership, “natural family”, discrimination and differentiation by legal regulation.*

Alfonsas Vaišvila, Mykolo Romerio universiteto Teisės fakulteto Teisės filosofijos ir istorijos katedros profesorius. Mokslinių tyrimų kryptys: teisės teorija, teisės metodologija, nuosavybės teisės.

Alfonsas Vaišvila, Mykolas Romeris University, Faculty of Law, Department of Philosophy of Law and Legal History, Professor. Research interests: theory of law, law methodology, the estate rules.